

TOPLUMSAL CİNSİYET VE CİNSİYET ROLLERİNİN ALGILANIŞI

Celalettin VATANDAŞ*

ÖZET

Bireyler arasındaki hiç bir ayrım veya fark, bireylerin biyolojik anlamda er veya dişi oluşları kadar belirgin ve yaygın değildir. Fakat cinsiyet sadece biyolojik özellikleri ifade etmez. Cinsiyet, birey açısından, yaşamın daha ilk yıllarından itibaren toplumsal bir kategori olarak da anlam kazanmaya başlar. Takip eden yıllarda bireyin biyolojik cinsiyetini (sex) merkeze alan bir anlayış-düşünüş-yaşama dünyası inşa olunur. Oluşan bu dünyanın ismi toplumsal cinsiyettir (gender). Toplumsal cinsiyet, bireyin belli bir cinsten olduğuna ilişkin bilgiye, bu bilgi dâhilinde olmak üzere toplumsal düzlemde bireyden beklenenlere ve toplumda bireye biçilen konuma işaret eder.

Bu araştırma, Türkiye insanının toplumsal cinsiyet bağlamında sahip olduğu düşünce ve tutumların neler olduğunu, bu düşünce ve tutumların cinsiyet rollerinin şekillenmesine ve bireylerin cinsiyet temelinde ayrışmasına nasıl yansıdığını tespit etme amaçındadır.

Anahtar Kelimeler: Cinsiyet rolleri, Toplumsal cinsiyet,

ABSTRACT

None of the segregation or differentiation among individuals is as clear and common as the biological definitions of the sexes as male and female. However, sexuality does not reveal only biological characteristics. From individual's perspective, sexuality emerges as a social category just at the beginning of life. In the following years, an individual world of cognition, thought and life in the axis of sexuality is built. This constructed world is gender. Gender refers to the knowledge of a particular sex, social expectations and roles around the knowledge.

In this study, it is aimed to find out the attitudes and thoughts of Turkish people in the context of gender. Besides, determining how the attitudes reflect on the shaping of sexual roles and sexual discrimination is also aimed.

Key Words: *Sexual Roles, Gender*

GİRİŞ

Kadın veya erkek, günlük dildeki yaygın kullanımıyla hem bireyin biyolojik anlamda dişi [female] veya er [male] oluşunu, hem de toplumun bireye sunduğu roller sistemi dâhilinde anlam kazanan kadın [woman] veya erkek [man] oluşu ifade eden iki terimdir. Fakat ne var ki, bu terimlerde anlam kazanan biyolojik boyut ile biyolojik yapıda temellenen toplumsal boyut birbirlerinden çok farklı şeylerdir. Biyolojik olarak her birimiz er ya da dişi olarak doğar ve bu verili özelliğimizi değiştir(e)meden [tıp biliminin gelişimine paralel gerçekleşen istisna durumlar bir yana] tüm yaşamımız boyunca sürdürürüz. İkinci duruma, cinsiyetimizin toplumsal boyutuna gelince, bu, verili bir özelliği değil, gündelik eylemlerimizle gece gündüz oluşan, inşa edilen bir şeyi ifade eder. Daha doğduğumuz anda bu inşa sürecinin nesnesi oluruz. Doğumu takiben, hemen hiç gecikmeden, biyolojik cinsiyetimiz ekseninde oluşup anlam kazanan bir davranışlar örgüsünün mensubu haline ge(tiri)liriz. Örneğin, doğacak çocukları için giysi ve eşya hazırlayan anne ve baba, eşyanın rengi ve biçimi konusunda tercihlerini kullanırken, çocuktan hayatı boyunca mensubu olması istenecek davranışlar, tutumlar, roller örgüsünü inşa etmenin ilk adımını atarlar. Doğum sonrasında, çocuk için belirlenen toplumsal dünya gittikçe belirginleşir; elbiseler, saçın boyu ve biçimi, hitaplar, oyuncaklar, çocuğa yönelik davranışlardaki sevecenlik biçimi ve dozajı, çocuk için uygun bulunan veya uygun bulunmayan davranışlar, çocuk için düşünülen ve arzulanan meslekler vs. tüm bunlar söz konusu inşa eyleminin sonraki bazı aşamalarını teşkil eder.

Esasen davranış, tutum ve rollerle ilgili olan kadınlık ve erkeklik, dişi veya er oluş temelinde şekillenen iki farklı boyutu ifade etmektedir. Toplumlar için bu ayrım son derece önemlidir. Bu nedenle de alanları oldukça net bir şekilde birbirinden ayrılmıştır. Buna göre birey ya dişidir ya da erdir; dolayısıyla ya kadındır ya da erkektir. Toplum, bireyden, değişmez bir ölçüt kabul ettiği biyolojik cinsiyetine göre davranışlar sergilemesini ister; hazırladığı davranışlar örgüsünü kabullenmesi ve uygulaması için zorlar.

Cinsiyet temelinde birbirinden ayrılan davranışların, rollerin ve tutumların herhangi bir şekilde birbirine karıştırılmasına izin vermez; böylesi bir karışıklığa göz yummaz ve bu konudaki ihmalkârlık veya umursamazlıkları anında tepki ile karşılar. Transseksüellerin, toplumsal boyutta yaşadıkları zorluklar, konu bağlamında şekillenen toplumsal kontrolün hassasiyetini ve gücünü göstermesi açısından önemli bir örnektir.

Günlük yaşamda ve dilde genellikle herhangi bir ayrıma gidilmeden birlikte ifade edilmelerine karşılık, cinsiyet temelinde şekillenen biyolojik özellik ile bu özelliğin üzerinde inşa edilen toplumsal durum, bilim çevrelerinde *cinsiyet* (sex) ve *toplumsal cinsiyet* (gender) terimleri ile isimlendirilerek, birbirinden ayrı tutulmaktadır. Bu ayrımın tarihi ise son derece yenidir. Toplumsal cinsiyet (gender) kavramını sosyolojiye dâhil eden Ann Oakley, 1972 yılında yayımlanan *Sex, Gender and Society*'de açıkladığı üzere, *cinsiyet* (seks) biyolojik açıdan erkek/kadın ayrımını anlatırken, *toplumsal cinsiyet* (gender) erkeklik ile kadınlık arasındaki toplumsal bakımdan eşitsiz bölünmeye gönderme yapmaktadır. Her ne kadar geleneksel bakış açısında, *cinsiyet* ve *toplumsal cinsiyetin* basit ve açık bir şekilde birbirleriyle örtüştüğü anlayışı devam ediyor olsa bile, artık bugün bu ikilinin birbirlerinden ayrı anlamsal boyutlarını konu edinen geniş bir literatür oluşmuş bulunmaktadır.

Bu makalenin konusunu *toplumsal cinsiyet* (gender) oluşturmaktadır. Türkiye insanının *toplumsal cinsiyet* bağlamında anlam kazanan bazı görüş ve düşünceleri tespit edilmeye çalışılacaktır. Bunu yapmadan önce, konunun kavramsal zeminini belirlemek amacıyla, toplumsal cinsiyetin inşasında işlev üstlenen diğer bazı bireysel ve toplumsal durumları ve bu durumları ifade eden kavramları açıklamakta yarar var. Bu bağlamda öncelikle dikkate alınması gerekli bulunanlar *cinsel kimlik*, *cinsiyet önyargıları*, *cinsiyet ayrımcılığı* ve *cinsiyet rolleridir*.

Cinsel Kimlik

Cinsel kimlik, bireyin biyolojik açıdan belli bir cinsten olduğuna ilişkin bilgisine ve ayrıca aynı kategoride olmak üzere diğer insanların cinsiyetlerini tanıma yeteneğine işaret eder. Cinsel kimliğin oluşumu, yaşamın oldukça erken bir döneminde başlar. Çocuklar çok erken bir yaşta, genellikle iki yaş civarında, kendi cinslerini tanırlar. İki yaşındaki çocukların ekseriyeti, iki cinsiyetin

bulduğunu, kendisinin de bunlardan birine ait olduğunu ve babasının *er*, annesinin *dişi* olduğunu bilirler. Ancak, bu kadar küçük yaşlardaki çocukların cinsel kimliğe ilişkin anlayışları tam değildir. Onlar cinsiyeti, biyolojik özelliklerden çok, giysilerle, rollerle ya da başka yüzeysel etmenlerle belirleme eğilimindedirler. Cinsiyetin değişmez olduğu, *dişi* veya *er* doğan birinin ömür boyu *dişi* veya *er* kaldığı *gerçeğini* yavaş yavaş kavrarlar ve bu kavramaları ancak beş ya da altı yaşlarında kesin bir *bilgiye* dönüştür. Bir kez cinsel kimlik belirlenip anlaşıldıktan sonra, ikinci adımı iki cinse ilişkin inanç ve tutumların gelişmesi takip eder. İnsanların cinsiyetlerini tanıma kadar, bireylerin cinslerin birbirlerinden nasıl ayrıldıklarına ve belki de, nasıl ayrılmaları *gerektiğine* ilişkin fikirleri oluşur. Bunlar iki ayrı boyutta şekillenen *inanç* unsurlarıdır. İlki cinsel önyargılarla ilgilidir. Bu, cinslere ilişkin davranışları, tutumları, tepkileri ve benzerleri bakımından erkek ve kadınlar arasındaki farka ilişkin inançlardır. İkincisi ise ideal erkekle kadın arasında bulunması *gerektiğine* inanılan farklılıklarla ilgilidir. Gerçekte, bu farklılıklar var olmayabilir ve kadın ve erkeğe ilişkin toplumun önyargılarına uymayabilir. Bunlar, daha çok, bireyin iki cinse ilişkin görmek istediklerini temsil ederler.

Cinsiyet Önyargıları ve Ayrımcılık

Önyargı, genellikle, bir topluluğun üyelerinin bir başka topluluğun üyelerine karşı sahip oldukları olumsuz inanç ve düşüncelerle ilgilidir. Önyargı, gerçeklik karşısında sınanmamış, daha çok kişinin kendi duygu ve tutumlarına bağlı stereotipleşmiş inançlarla karakterize edilmektedir (Marshall, 1999: 559). Önyargının kaynağı, sübjektif deneyimler, kanaatler ve söylentiye dayalı haberlerdir. Önyargı, uzun sürede ve değişik kaynaklardan aktarıla aktarıla toplumsal bir boyuta sahip olabilmektedir. Örneğin toplumumuzdaki bazı kesimlerle ve özellikle de kadınlarla ilgili önyargılar böyledir; *saçı uzun* diye veya *kadına karşı eli sopasız* diye başlayan sözler hep bir oranda genelleşmiş önyargıları dile getirir.

Bir kişi veya topluluğa karşı önyargılı birisinden, o kişi veya topluluğa karşı tarafsız olması beklemez. Önyargının toplumsal boyutu, akıllılık, adalet ya da hoşgörü gibi toplumsal normları ihlal etmesini şart koşma eğilimindedir. Aşırı genelleştirme, peşin hüküm, bireysel farklılıkları dikkate almayı reddetme ve klişelerle düşünme (Marshall, 1999: 560) önyargının tipik özelliklerini oluşturur. Önyargı *biz/onlar* ayrımının bir sonucu olduğu gibi, bu ayrımı

pekiştiren de bir şeydir. Cinsiyet önyargıları ise, iki cinsin birbirinden hangi bakımlardan ayrıldıklarına; hangi davranış, görünüş ve kişiliğin kadın ve erkeklere özgü olduğuna; insanların cinsleri arasında hangi farklılıkların bulunması gerektiğine ve erkek ve kadınların nasıl davranmaları gerektiğine ilişkin inançları ifade eder.

Önyargı ayrımcılığın temelini teşkil eder. Sosyolojide daha çok etnik ve ırk ilişkileri bağlamında kullanılan *ayrımcılık*, *ötekine* karşı oluşan davranışı ifade eder; *öteki* herhangi bir birey veya toplum olabilir. Ayrımcılığın etnosentrizmin bir ifadesi olduğu, *bizden* olmayanlardan hoşlanmama biçiminde açığa çıktığı yaygın sosyolojik bir tespittir. Ayrımcılık çok farklı şekillerde oluşabilir; genellikle olumsuz davranışın bizzat kendisi ayrımcılık olarak ifade edilmesine karşılık, aslında çoğu zaman ustaca gizlenmiş ve bazı kişilere veya topluluklara yöneltilmiş daha başka ayrımcılıklar da vardır. Örneğin, herkes için olan bir şeyi, bir kişi veya topluluk için yasak kılmak veya sınırlamalar getirmek bir ayrımcılıktır. Bir kişinin farklı bir etnik veya kültürel kökene sahip olduğu için, işverenlerin bu kişilere iş vermede gönülsüz davranması da ayrımcılığa örnektir. Bu manada, insanlık tarihi boyunca kadınlara, zencilere, çingenelere, yabancılara, modern çağda da Batılı olmayanlara ve *ötekilere* karşı yaygın bir ayrımcılık uygulanmış ve nesnelikleştirilmiştir. Eğer belirli bir toplum bağlamında düşünülürse daha birçok ayrımcılık örneği ve nesnesi kolaylıkla tespit edilebilir.

Cinsiyet Roller

G.H. Mead, 1934 yılında yayımlanan *Mind, Self and Society* isimli kitabında, bireyin toplumun bir üyesi sıfatıyla sahip olduğu özelliklerin temel unsuru olarak rol kavramını ön plana çıkarmış; Ralph Linton'un 1936 yılında yayımlanan *The Study on Man: An Introduction* kitabından sonra ise *rol* sosyolojinin temel sözcüklerinden birisi haline gelmiştir. Rol, çeşitli çalışmalarda *belli bir toplumsal duruma ilişkin olarak beklenen davranışlar* veya *belli bir toplumsal durumdaki kişiden beklenen işlemlerle onun gerçek edimlerinin toplamı* veya *belli bir toplumsal duruma ilişkin gerçek davranış kalıpları ya da beklenen davranış kalıpları* (Tan,1979:158) gibi farklı ifadelerle tanımlanmıştır. Tanımların hepsi de toplumun bireyden istediği davranışa vurguda bulunmaktadır. Bu da gösteriyor ki rol bir boyutuyla toplumsal diğer boyutuyla bireyseldir; toplumsallığın bireyde davranışa dönüşmesidir. Rolün toplumsal cinsiyetle ilgili kısmına gelince, bu alandaki uyarlamalar çok farklı

biçimlerde gerçekleşmiştir. Rol-toplumsal cinsiyet uyarlamalarında ana fikri bireyin *er* veya *dişi* oluşu teşkil etmektedir. Bu nedenle de her zaman iki cinsiyet rolü mevcut olmuştur: *Erkek rolü*, *kadın rolü* ya da *eril rol* ve *dişil rol*. Konuyla ilgilenen sosyolog ve sosyal psikologların çoğunluğu, yaş ile cinsiyet rollerini birlikte ele almışlar ve bu iki özelliğe bağlı kategorilendirmenin, toplumların yaptıkları en eski ayrımı ifade ettiğini belirtmişlerdir. Evrensel biyolojik özelliklere dayanan bu kategorilendirme, gerek toplum ve gerekse birey için büyük önem ifade etmektedir. Çünkü bu iki özelliğe bağlı roller, bireylerin topluma katılma imkânlarını ve tarzlarını belirlemenin yanı sıra, toplumdaki işbölümünün de oluşumuna etkide bulunmaktadır; kadın ve erkeklerin, yaşamın değişik yaş kademelerinde yapmaları gereken sorumluluk ve işleri belirlemektedir (Evrin, 1972: 102).

Cinsiyet rolleri çerçevesinde yapılan tartışmalar, cinsiyet rollerinin konumu ve anlamı üzerinde oldukça zengin düşünce birikimi sağlamıştır. Üstelik bu konudaki tartışmalar hâlâ hız kesmiş de değildir. Cinsiyet rollerinin oluşumunu bireysel yaşam sürecinde incelemek gerekirse, cevabı aranan temel soru *Cinsiyet rolleri nasıl gelişir?* sorusudur. Bu soruya cevap olabilecek iki genel açıklama yapılmıştır. Bunlardan biri öğrenmeye, diğeri ise bilişsel mekanizmalara vurguda bulunmuştur.

Ralf Dahrendorf gibi *genel rol teorisi* savunucuları, cinsiyet rollerinin *sosyoloji ve psikolojinin sınırında durduğunu* iddia etmektedirler. Bu baskın cinsiyet rolü teorisine göre, cinsiyet rollerinin *öğrenilmesi*, *toplumsallaşma* veya *içselleştirme* aracılığıyla gerçekleşmektedir. Öğrenmeyi temel alan bu yaklaşıma göre, cinsiyet rolleri başka bir şey nasıl öğreniliyorsa öyle öğrenilmektedir. Bu öğrenmede iki temel mekanizma söz konusudur. İlk olarak, çocuklar cinslerine uygun davranışları açısından ana-babaları ve toplumdaki diğerleri tarafından pekiştirilirlerken, cinslerine uymayan davranışları için cezalandırılırlar. Örneğin, bir erkek çocuk oyuncak kamyonuyla oynadığında, ana-baba hoşnut olur, gülümser, ilgi gösterir ve genel olarak bu seçimi pekiştirir. Fakat o erkek çocuk bir oyuncak bebekle oynamayı seçtiğinde ise anne ve babası olumsuz şeyler söyleyerek onu doğrudan cezalandırabilir, bebeği elinden alıp uzaklaştırabilir ya da ödüllendirmezler. Her iki durumda da çocuk cinsiyet damgalı oyuncakları seçmeyi öğrenir. Taklit de cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde önemli rol oynar. Esasen, çocuklarda başka insanları taklit etme yönünde güçlü bir eğilim vardır. Ancak bu taklit tümüyle tesadüfî değildir. Çocuklar, güçlü insanları zayıf olanlardan ve önemli insanları daha az önemli

olanlardan daha çok taklit etme eğilimindedirler. Toplumsal öğrenme kuramına göre, çocuklar kendisiyle aynı cinsten ana-babayı daha uygun model olarak görmektedirler. Ancak çocukların ana-babaları dışında taklit edecekleri başka modeller de vardır.

Bir diğer yaklaşımı temsil eden *bilişsel kurama* göre, cinsiyet rollerinin gelişimi, çocukların belli bir bilişsel gelişim düzeyine ulaştıklarında mümkün olan bir tür anlayış ve değerlendirme ile gerçekleşir. Çocuklar ilk olarak kendi cinsel kimliklerini ve sonra başkalarınınkini öğrenirler. Hemen sonra da, kendi cinslerine ilişkin kalıplaşmış tutumları öğrenirler. Daha sonra da kendi cinslerine ilişkin kalıplaşmış tutumlara uygun olarak davranmak zorunda olduklarını anlarlar. Bilişsel kurama göre, birey ancak tüm bunlardan sonra cinsiyet damgalı davranışlar sergileyebilir. Bir kez *doğru* cinsiyet rolünü benimsemeye başladıktan sonra, belli davranışlar için farklı pekiştirmeye ihtiyaçları yoktur. Bilişsel kuram, çocukların yalnızca cinsiyet damgalı biçimlerde davranmayı öğrenmekle kalmadıklarını, aynı zamanda, uygun cinsiyet rolü önyargılarını da öğrendiklerini savunmaktadır.

Cinsiyet rollerinin tarihsel kökenine gelince, pek çok sosyal bilimci, kadın-erkek ayrımcılığının temelini işbölümü sürecinin başlamasında bulmuşlardır. Örneğin, Tan, *"Kadın'ın Ekonomik Yaşamı ve Eğitimi"* adlı çalışmasında, *metallerin bulunuşu, hayvanların yetiştirilmesi, dokumacılığın ve tarla kültürünün gelişimi sonucu çıkan artı değerın aile mülkiyetine geçişi ile erkeğin ve kadının rolleri değişerek statüleri arasındaki eşitlik bozulmuştur* (1979:164) görüşünü dile getirmektedir. Bu görüş; oluşan yeni süreçte erkeklerin, sürülere, silahlara, tutsaklara ve ürünlere sahip olduğunu; kadınların ise doğum, çocuk bakımı...vs. nedenlerle eve, ev içi işlere kapandığını ifade etmektedir. Bu ayrışma ise rolleri ayırıştırıp şekillendirmiş olmaktadır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bireyler arasındaki hiç bir ayrım veya fark, bireylerin biyolojik anlamda *er* veya *dişi* oluşları kadar belirgin ve yaygın değildir. Fakat cinsiyet sadece biyolojik temelde anlam kazanmaz; sadece biyolojik özellikleri ifade etmez. Cinsiyet, birey açısından, yaşamın daha ilk yıllarından itibaren toplumsal bir kategori olarak da anlam kazanmaya başlar. Takip eden yıllarda bireyin biyolojik cinsiyetini (sex) merkeze alan bir anlayış-düşünüş-yaşama dünyası

inşa olunur. Oluşan bu dünyanın ismi *toplumsal cinsiyettir* (gender). Toplumsal cinsiyet, bireyin belli bir cinsten olduğuna ilişkin bilgiye, bu bilgi dâhilinde olmak üzere toplumsal düzlemde bireyden beklenenlere ve toplumda bireye biçilen konuma işaret eder.

Toplumsal cinsiyeti inşa eden, besleyip devam ettiren unsurlar, genellikle iki ayrı boyutta yer alan düşünce yapılarıyla ilgilidir. Bunlardan ilki cinsiyet önyargıları olup, cinsiyetlere ilişkin davranışları, tutumları, tepkileri ve cinsler arasındaki farka ilişkin inançları kapsamaktadır. İkincisi ise, *ideal* erkekle kadın arasında bulunması gerektiğine inanılan farklılıklarla ilgilidir. Bu farklılıkların hayata yansıyan boyutunu ise roller oluşturmaktadır. Bu araştırma, Türkiye insanının *toplumsal cinsiyet* bağlamında sahip olduğu düşünce ve tutumların neler olduğunu, bu düşünce ve tutumların cinsiyet rollerinin şekillenmesine ve bireylerin cinsiyet temelinde ayrışmasına nasıl yansıdığını tespit etme amacındadır. Kuşku yok ki, olgu tanımlanır ve toplumsal cinsiyet bağlamında şekillenen sorunların kaynağı ve niteliği anlaşılırsa, çözüm önerilerinde bulunma imkânı da elde edilmiş olacaktır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırma, nicel bir alan araştırması olup, gerek kavramsal çerçevesinin belirlenmesinde ve gerekse verilerin değerlendirilmesinde yapısal-işlevsel yaklaşımın genel ilkeleri göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmiştir. Araştırma, konusunu *tanımlama*, sebep-sonuç ilişkisi bağlamında *nasıl* sorusuna cevap olacak tespitlerde bulunma çabasına sahiptir. Bu nedenle test edilecek hipotez(ler)i bulunmamaktadır. Bazı durumlarda *neden/niçin* soruları cevaplanmaya çalışılacak olsa bile, bu durum araştırmanın modelini değiştirecek boyutta olmayacaktır.

Araştırmanın evrenini 15 ve üzeri yaşa sahip tüm Türkiye nüfusu oluşturmaktadır. Bu yaş sınırının belirlenmesinde, genel bir yaklaşımla *cinsel kimliğin* oluşum şartları dikkate alınmıştır. Evreni temsil özelliğine sahip örneklemin tespiti için ise katmanlı tesadüfi örnekleme tekniği tercih edilmiştir. Örnekleme tespiti sırasında *cinsiyet*, *yaş*, *eğitim düzeyi*, *gelir düzeyi*, *medeni durum*, *evlilik süresi*, gibi çeşitli temel demografik bilgilerin yanı sıra, *yaşanılan bölge*, *toplumsal köken* gibi diğer bazı olgusal faktörler de dikkate alınmıştır. Fakat konu burada bir makalenin sınırları dâhilinde ele alınacağı için,

katılımcıların sadece cinsiyetlerine göre verdikleri cevaplarının çözümlemesi yapılacaktır. Diğer değişkenlerle ilgili veriler daha kapsamlı bir yazının konusu olacaktır.

Araştırmanın veri toplama aracı ankettir. Anket, evreni temsilen seçilen 41 kentsel, 156 kırsal olmak üzere toplam 197 yerleşim biriminde 3454 kişiye uygulanmıştır. Anketin uygulanması *Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi ve Uşak Eğitim Fakültesi* öğrencilerinden oluşan bir grup tarafından Adana, Adıyaman, Afyon, Ağrı, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Batman, Bitlis, Bursa, Çanakkale, Denizli, Diyarbakır, Edirne, Erzincan, Erzurum, Eskişehir, Gaziantep, Hatay, İstanbul, İzmir, Kars, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Kocaeli, Konya, Malatya, Mardin, Mersin, Muş, Nevşehir, Ordu, Sivas, Şanlıurfa, Tekirdağ, Trabzon, Van, Yozgat illerinde gerçekleştirilmiştir. Katılımcılardan, anket formunda liste halinde sunulan *ev içi işler, meslek/iş, davranış, görünüm ve öznitelik* ile ilgili durum ve özelliklerin her birinin daha çok hangi cinsle ilgili olduğunu işaretlemeleri/belirtmeleri istenmiştir. Bu yapılırken katılımcılara dört farklı seçenek verilmiştir: *Kadın, Erkek, Her iki cinse de uygun, Her iki cinse de uygun değil*.

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Toplumsal Cinsiyet ve Ev İçi İşbölümü

Ev içi işbölümü, bir hane içindeki işlerin, rollerin ve sorumlulukların paylaşılmasını ifade etmektedir. Araştırmalar, ev içi işbölümünün büyük oranda değişmeden devam eden gelenekselleşmiş bir karaktere sahip olduğunu ortaya koymuştur. Kadının ev dışı iş hayatına atılması belki süreci değiştirecek en önemli faktör olmasına rağmen, kayda değer bir değişikliğe neden olmamıştır. Elizabeth Bott'un (*Family and Social Network*, 1957), Robert O. Blood ile Donald M. Wolfe'un (*Husbands and Wives*, 1960), M. Young ile P. Willmott'ın (*The Symmetrical Family*, 1973), Ann Oakley'in (*The Sociology of Housework*, 1974), Stephen Edgell'in (*Middle Class Couples*, 1980), J. Huber, G. Spitze'in (*Sex Stratification: Children, Housework and Job*, 1983), R. M. Pavalco'nun (*Sociology of Occupations and Professions*, 1988), Lydia Morris'in (*The Working of the Household*, 1990), Michael Anderson'ın (*The Social and Political Economy of the Household*, 1994) araştırmaları, ev dışı bir işte tüm gün çalışan kadınların dahi ev içi işlerindeki başat rollerinin

değişmediğini göstermiştir. Böyle olduğu içindir ki, yaşanan tüm sosyo-ekonomik değişikliklere rağmen, *ev kadını* isimlendirmesi yok olmamış ve hatta zayıflamamış; ev içi işlerin tamamıyla *kadını* olduğunun kabulü güçlü şekilde devam ettiğinden *ev erkeği* ancak mizahi bir isimlendirme olarak var olabilmektedir.

Ev içi işlerin kadınsılığının tarihsel başlangıcı ve gerekçesi ne(ler)dir? sorusu sıklıkla sorulmuş bir sorudur. Konu çok farklı açılardan incelenmiş ve bir o kadar da farklı cevap verilmiştir. Cinsler açısından ev içi işlerdeki ayrımın nedenini cinslerin fizyolojik özelliklerine bağlayan ve yaygın kabul gören yaklaşıma göre, cinsiyet rolleri uzun zaman önce özellikle kadın ve erkekler arasındaki temel fizyolojik farklar nedeniyle ortaya çıkmıştır. Ayrımın temelinde kadınların hamile kalması, çocuk doğurması ve besleyip büyütmesi vardır. İlkel dönemlerde, bugünün tersine, kadınlar yetişkin yaşamlarının büyük bölümünde ya hamile idiler ya da çocuk bakıyorlardı. Son derece sağlıklı kadınlar dahi hamilelik dönemlerinde ve sonrasında davranışlarında biraz kısıtlanırlar. Dahası, çocuklarını beslerken onlara yakın olmak zorundadırlar.

Buna erkeklerin, görece fazla fiziksel gücünü ve koşma hızını eklersek yolculuk, güç ya da dayanıklılık gerektiren işlerin kadınlardan çok erkekler tarafından yapılması, mevcut şartlar gereği *doğal* bir şekilde oluşmuştur. Böylece, erkekler avcı, çoban veya savaşçı olurlarken; kadınlar evde kalmışlar, çocuklara bakmışlar, ziraat yapmışlar ve ev işlerini yürütmüşlerdir. Rollerin bu şekilde farklılaşması, zamanla yaşamın bütün yönlerine yayılmıştır. Sonuçta, erkekler genel olarak cesur, güçlü, bağımsız ve serüvenci (avlanma ve dövüşme için gerekli nitelikler) olarak görülürlerken; kadınlar ise sıcak, edilgen, sessiz ve bakıcı (evde ve çocuk bakımında yararlı nitelikler) olarak görülmeye başlanmışlardır.

Cinslerin biyolojik farklılıkları, ev içi işlerle, ev dışı işleri cinslere göre paylaştırmada temel faktör olduğu düşünülebilir. Ancak bu durumun özellikle günümüzde, başta doğum kontrol araçlarının gelişmesi olmak üzere kadınların ev içine bağlı kalmalarına yol açan biyolojik/tarihsel şartların büyük oranda değişmesi nedeniyle önemli değişikliğe uğraması beklenirken, beklenen değişikliğin tahmin edildiği düzeyde gerçekleşmemesi, ev içi işlerdeki rol ayrımı sürekliliğinin nedenlerini daha başka yerlerde aramak gerektiğini ortaya koymuştur. Araştırmaların ev içi işleri kadınların da içselleştirdiklerini ve ev içi işlerin *kadınsılığını* değiştirmeye yanaşmadıklarını göstermesi, bu arayışın en önemli nedenlerinden birisi olarak gözükmektedir. Bu konuda verilebilecek

cevap, Çelebi'nin katıldığımız yorumuyla (Çelebi, 1990: 52), kadınların ev merkezli işleri sahiplenmeleri ve bunları erkeklerle paylaşmaya yanaşmamalarının nedeni, kadınların kendilerine aktarılan geleneksel kadınlık ideolojisinin içselleştirmeleriyle açıklanabileceği gibi; daha da önemlisi, kadının objektif ölçüler içinde davrandığını ve ev içindeki ev işi yapma bilgi, tecrübe ve becerisine dayanan görece yüksek statülü yerini, bir anlamda ev içindeki egemenlik alanını, eşyle paylaşmaya karşı direnmesi olarak da açıklanabilir.

Toplumların yaşamını etkileyen radikal değişimlere; sanayi ve bilgi toplumunun etkilerine rağmen, kadını erkekten ayıran uygulamalarla, toplumsal cinsiyete ilişkin önyargılar varlıklarını sürdürmeye devam etmektedir. Çünkü bu durum Türkiye insanı açısından incelendiğinde; ailedeki geleneksel eğitimin ayrımcı etkilerini güçlü bir şekilde koruduğu tespit edilmektedir. Aile, bir yandan hem üretim ve tüketim, hem de türün devamı işlevini sürdürürken, diğer yandan da toplumsal değerleri ve buna bağlı olarak cinsel rolleri yeniden üretmektedir. Geleneksel ailede kız çocukları hem yetiştikleri, hem de gelin gidecekleri ailede ataerkil yapıya uyum sağlamak üzere yetiştirilmektedirler. Bu aile tipinde kız çocuğu, giderek genç kız ve kadın, yeniden üretim çerçevesinde ev içi işlerden sorumludur. Bu nedenle kız çocuk, küçük yaşlardan başlayarak evdeki kadınların yaptığı işlere yardım etmekte; onları taklit etmeye özendirilerek ve bunu gerçekleştirerek yeniden üretim sürecine girmektedir. Kız çocuklarının bu doğrultuda toplumsallaşmasını sağlayan en önemli öğelerden biri oyun ve oyuncaktır. Kız çocuğu bebek, minyatür mutfak eşyaları gibi oyuncaklarla, çok küçük yaşlardan başlayarak ev içi rollere ısındırılırken, erkek çocuk saldırganlık simgelerini barındıran silah, araba, uçak gibi oyuncaklara yönlendirilmektedir (Tolan, 1991: 209).

Bireyin toplumsallaşma sürecinde yeri doldurulamaz bir öneme sahip olan aileyi takiben, okul sürecin ikinci önemli faktörü olarak devreye girmektedir. Ailede başlayan rol ayrışması, okuldaki eğitim sürecinde perçinleşmektedir. Müfredat ve ders kitaplarının içeriği ve öğretmenlerin geleneksel değerlere koşullandırılmış genel tutumları, bu yönde belirleyici bir etkiye sahiptir. İlköğretimin özellikle ilk sınıflarına ait ders kitaplarında, okula adımını yeni atmış ve toplumsallaşma sürecinin güçlü olduğu bir yaşam kesitinde bulunan çocuklara, sistematik bir şekilde, nasıl *kadın* ve *erkek* olacakları öğretilmektedir. Ders kitaplarındaki kadınlara toplumsal yaşamda edilgen, erkeklere ise etkin kimlikler verilmektedir. Erkekler kamusal alanda etkin olmaya yönlendirilirlerken, kadınlar, eşleri, çocukları ve ev işleriyle

sınırlandırılmaktadırlar. Ders kitaplarındaki anneler temizlik, yemek, turşu, salça, konserve yapan; çamaşır, bulaşık yıkayan; çocuk ve hasta bakan kişiler olarak anlatılmakta ve resmedilmektedir. Kadınların bir işte çalıştığını belirten metinlerde bile, asıl görevlerinin ev içinde olduğuna vurguda bulunmaktadır. Bunun sonucu olarak kadınlar, aile içinde kocalarına olduğu kadar çocuklarına da bağımlı kişiler olarak tanımlanmaktadırlar. Erkekler ise hemen her zaman bir işin yapılmasına karar veren kişiler olarak anlatılmaktadır. Kitaplarda model olarak takdim edilen erkek, hemen her zaman, ailenin başkanı ve evin giderlerini karşılamaktan sorumlu kişi olarak görülmektedir. Örneğin *Şenay küçük kardeşine bakmış... Ümit babasının dükkanında çalışmış.. Oğuz da tamirci olan dayısına yardım etmiş* ifadeleri (Tekışık, 2000:16) kız ve erkek çocuklara biçilecek rollerin açık bir şekilde ipuçlarını vermektedir. Aynı kitabın *Evde Demokrasi (Ailede Sorumluluk Paylaşımı)* başlığı altında şu ifadeler yer almaktadır; *Anne ev işlerinin düzenli yürümesini sağlar. Yemek, temizlik ve ütü gibi işleri yapar. Bazı anneler aynı zamanda bir işyerinde çalışır ve böylece ailenin geçimine katkıda bulunurlar. Baba, ailenin geçiminden sorumludur.*

Çalışıp para kazanır. Ailenin beslenme, giyinme gibi ihtiyaçlarını karşılar. Evdeki tamirat ve düzenleme işlerini yapar (2000:38). 2000 yılı baskılı temel eğitimde okutulan bir matematik kitabında bile, bir matematik sorusunun cinsiyet rolleriyle bağlantılı şekilde sorulduğu görülmektedir: *Annem, yemek masasına 4 büyük, 4 de küçük tabak koydu. Masada kaç tabak oldu?* (Tortop, 2000:147).

Ailede ve okulda yaygın ve sistemli şekilde çocuklara aktarılan cinsler arası rol farklılığının ev içi işlerle ilgili boyutu araştırmamızın verileri dâhilinde incelenecek olursa (Tablo 1); kadınlar için, en kadınsı işin *çocuk hastalanınca bakmak* (%91) olduğu anlaşılıyor. Bunu *çocuk için yemek hazırlamak* (%86) takip ediyor. Kadınlar açısından *kadınsı* yönü baskın olan diğer işler ise şunlardır: *Yemek pişirmek, bulaşık yıkamak, temizlik yapmak, çamaşır yıkamak, ütü yapmak, çocuğu giydirmek, oturulacak eve karar vermek, aile bütçesine katkıda bulunmak, aile içi sorunları çözmek.* Kadınların en *erkeksi* gördükleri ev içi işler *ev içi tamirat yapmak* (%91) ve *resmi kurumlarda iş takibi yapmak* (%89) tır. Kadınlar açısından *erkeksi* yönü baskın olan diğer ev içi işler ise şunlardır: *Aile bütçesini düzenlemek, aile bireylerinin davranışlarını belirlemek, çocukla oynamak, evin kapısına veya zile ismi yazılmak, oturulacak muhite karar vermek, evin geçimini sağlamak, aile reisliği.*

Erkekler açısından da en kadınsı iş çocuk hastalanınca bakımını üstlenmektir (%96); bunu çok küçük farklılıklarla çocuk için yemek hazırlamak (%95), yemek pişirmek (%92), temizlik yapmak (%91) takip etmektedir. Erkekler açısından kadınsı yönü baskın olan diğer ev içi işler ise şunlardır: Bulaşık yıkamak, çamaşır yıkamak, ütü yapmak, çocuğu giydirmek, oturulacak eve karar vermek, aile bütçesine katkıda bulunmak, aile sorunlarını çözmek. Erkeklerin en erkeksi gördükleri ev içi iş resmi kurumlarda iş takibi (%92), ev içi tamirat (%91), evin kapısındaki veya zildeki ismin sahibi olmak (%91) ve evin geçimini sağlamaktır (%91). Erkekler açısından erkeksi yönü baskın olan diğer işler ise şunlardır: Alış-veriş yapmak, aile bütçesini düzenlemek, aile bireylerinin davranışlarını belirlemek, çocuğa isim vermek, çocukla oynamak, oturulacak muhite karar vermek, ailenin reisliğini yapmak.

Ev içi işlerin cinsiyet temelinde şekillenen bir anlayışla ayrıştırılmasında her iki cinsin de birbiriyle örtüşen bir eğilim sergiledikleri görülüyor. Başka araştırmalar da bu gerçeği aynen denecek şekilde tespit etmiş bulunuyorlar. 1996 yılında gerçekleştirilmiş kapsamlı bir araştırmaya göre (Türkiye'de Kadın 2000) kadınların ev/aile işlerini yapma oranları şöyledir [işler karşısında yer alan birinci rakam çalışan kadınlarla, ikinci rakam ise ev kadınları ile ilgilidir]: Yemek yapmak: %65,3/75,7; temizlik yapmak: %58,2/68,9; bulaşık yıkamak: %58,5/69,1; ütü yapmak: %58,2/69,5; alışveriş yapmak: %23,9/31,4; evin bütçesini düzenlemek: % 8,7/8,8; resmi iş takibi yapmak: %6,3/7,5; çocuk için yemek hazırlamak: %70,1/87,7; çocuğu giydirmek: %65,8/86,9; çocukla oynamak: %36,8/50,8; çocuk hastalanınca bakmak: %59,3/75,6. Aynı araştırmanın bulguları arasında yer alan ve araştırmaya katılan kadınların ifadelerinden hareketle belirlenen, kocalarının ev/aile işlerinde durumlarıyla ilgili tespitler ise şöyledir [birinci rakam çalışan kadınların kocalarıyla, ikinci rakam ise ev kadınlarının kocalarıyla ilgilidir]: Yemek yapmak: %0/0; temizlik yapmak: %0,1/0; bulaşık yıkamak: %0,1/0; ütü yapmak: %0,6/ 0,3; alışveriş yapmak: %34,6/30,3; evin bütçesini düzenlemek %50,4/55,0; resmi iş takibi yapmak: %65,9; 67,4. Yine aynı araştırmada, erkeklerin çocuklarının işleriyle ilgili genel durumları, kadın dışarıda çalışıyor olsun veya olmasın, şöyle tespit edilmiştir: Çocuk için yemek hazırlamak: %0,1; çocuğu giydirmek: % 0,0; çocukla oynamak: %0,6; çocuk hastalanınca bakımını üstlenmek: %0,2.

Bireylerin ev içi işleri toplumsal cinsiyet açısından değerlendirmelerini ve uygulamalarını içeren tüm bu tespitler, oranlarda gerçekleşen değişmelere karşılık, işlerin cinsiyete göre ayrışmasında bir değişme gerçekleşmediği

göstermesi açısından önemlidir. Kadın ve erkek katılımcıların *kadınsı* ve *erkeksi* işlerle ilgili görüşleri konusundaki benzerlikler, ilgili konulardaki *cinselliğin* her iki cins için de aynı biçimde kabullenildiğini göstermesi açısından manidar bir bulgu olarak anlam kazanmaktadır. Burada dikkat çeken nokta, genellikle fiziksel güç gerektiren işlerle, dışarıya ait işlerin *erkeksi*; fiziksel güç gerektirmeyen ve daha da çok ev içiyle ilgili işlerin *kadınsı* bulunmasıdır. Diğerleri de bu yönde önemli olmakla birlikte, araştırmamızın bir tespiti olarak oturulacak eve karar vermenin *kadınsı*, evin muhitine karar vermenin ise *erkeksi* bulunması konuya ilişkin önemli bir örnektir

Toplumsal Cinsiyet ve Meslekler

Toplum iki cinsten oluşur. Fakat her ikisi de varoluşlarında ve gelişimlerinde birbirine bağlı olmalarına rağmen, toplumda yer alma biçim ve imkânları açısından birbirlerine oranla önemli farklılıklara sahiptirler. Bunun en somut alanlarından birisini işbölümü oluşturmaktadır. İşbölümünün kamusal alana yansıyan boyutunda, mesleklerde, cinslerin temsil durumu ve konumları *eşitlik* değil, *farklılık* ve hatta *ayrımcılık* temelinde oluşmaktadır. Mesleklerdeki bu farklılıkların erkeklerin lehine olup-olmadığı tartışılır olmakla birlikte, büyük oranda kadınların aleyhine olduğunda kuşku yoktur. Bu nedenle, son yüzyıldaki önemli toplumsal hareketlerden birisini, kadınların mesleki farklılıklara, çalışma yaşamında kadınların aleyhine işleyen ayrımcılığa başkaldırıları oluşturmuştur.

Erkeklerde olduğu üzere kadının da toplumda söz sahibi olması, toplumsal yaşamın erkeğe eş temel dinamiği olması, toplumsal yaşamdaki konumuyla ve dolayısıyla sahip olduğu meslekle doğrudan ilgilidir. Fakat son yüzyıldaki tüm gelişmelere rağmen, birçok kadın kendisini bir meslek sahibi olmaya hazırlamasına ve meslek edinmesine rağmen, genellikle bu onlar için *zaman doldurmak*, eğitim yılları sırasında kocalarına *yardım etmek*, aile gelirine *katkıda bulunmak* gibi ikinci dereceden bir konu olmaya devam etmekte, bu ise kadının geleneksel konumunun sürekliliğine katkı sağlamaktadır. Kadınların geleneksel rollerinden sıyrılamamaları, hem dikey ve hem de yatay mesleki ayrımında erkeklere oranla olumsuz konumlara ve yetersiz imkânlarla sahip olmalarına yol açmaktadır. Kadınların durumları mesleki ayırım açısından incelendiğinde, aynı eğitim ve mesleki beceriye sahip olsalar bile erkeklere oranla daha düşük statülerde yer aldıkları ve daha düşük ücretlerle çalıştıkları tespit edilmektedir. Yatay mesleki ayırım açısından da itibarı daha yüksek

meslekler daha çok erkekler tarafından doldurulurken, görece daha az itibarlı ve ikincil sayılan meslekler kadınların yoğunlaştığı meslek gruplarını oluşturmaktadır. Hemen hiç değişmeden *kadınsılığı* büyük oranda devam ettiren bir meslek olarak sekreterlik bunun en tipik örneğini teşkil etmektedir. Araştırmamızın bulguları da, Türkiye'deki özellikle yatay mesleki ayırım açısından önemli bilgilere ulaşma imkânı sağlamıştır.

Araştırmanın bulgularından hareketle (Tablo 2), kadınlar için en *kadınsı* mesleğin *gündelikçilik/temizlikçilik* (%93), *sekreterlik* (%91) ve *hemşirelik* (%86) olduğu anlaşılmaktadır. *Kasiyerlik* de kadınların *kadınsı* buldukları bir diğer meslektir. Ancak, ilginçtir, kadınlar listemizde bulunan ve yaygın olan diğer mesleklerden hiç birisini başlı başına *kadınsı* bulmamışlardır. Buna karşılık kadın katılımcılar *amelelik* (%93) başta olmak üzere *politikayı*, *ağır vasıta şoförlüğünü*, *mülki amirliği*, *muhtarlığı*, *müftülüğü*, *yöneticiliği*, *güvenlik görevlisi (asker, polis, bekçi) olmayı*, *işsiz olmayı* ve *tüccarlığı* *erkeksi* bulmaktadırlar. Fiziki güç gerektiren, yolculuk ve nöbet gibi nedenlerle evden uzak kalmayı zorunlu kılan mesleklerin *erkeksi* bulunması manidardır. Kadın katılımcılar *avukatlık*, *doktorluk*, *hâkimlik/savcılık*, *diş hekimliği*, *mimarlık*, *inşaat mühendisliği*, *makine mühendisliği*, *bilgisayar programcılığı*, *eczacılık*, *öğretmenlik*, *akademisyenlik* ve *yazarlığı* her iki cinse de uygun bulmakta ve bunları toplumsal cinsiyet dâhilinde değerlendirmemektedirler.

Erkek katılımcılar açısından da en kadınsı meslek gündelikçilik/temizlikçilik (%97), *sekreterlik* (%96) ve *hemşireliktir* (%91). *Kasiyerlik erkek katılımcılar tarafından da kadınsı meslek olarak belirlenmiştir. Erkeklerin listedeki mesleklerden kadınsı buldukları başka bir meslek yoktur. Erkek katılımcıların en erkeksi buldukları meslek, aynen kadınlar da olduğu üzere, ameleliktir* (%97). *Bunu takip eden diğer erkeksi meslekler şunlardır: Ağır vasıta şoförlüğü, politika, müftülük, şoförlük, mülki amirlik, muhtarlık, bilim insanlığı, yöneticilik, güvenlik görevlisi, işsizlik, tüccarlık. Erkek katılımcılar da büyük oranda kadınlarınkı ile aynı doğrultuda olmak üzere şu meslekleri her iki cinse de uygun, bir başka söyleyişle cinsiyetsiz olarak değerlendirmişlerdir: avukatlık, doktorluk, hakimlik/savcılık, diş hekimliği, mimarlık, inşaat mühendisliği, makine mühendisliği, bilgisayar programcılığı, eczacılık, öğretmenlik, akademisyenlik ve yazarlık.*

Kadın ve erkeklerin toplumsal cinsiyet açısından meslekler/işlerle ilgili görüşlerini yansıtan bu bulgular, bazı mesleklerle/işlerle ilgili mevcut duruma

ait tespitlerle karşılaştırıldığında, algularla olguların büyük oranda örtüştüğü anlaşılmaktadır. 2001 yılı resmi kayıtlarına göre bazı mesleklerdeki/işlerdeki çalışan kadınların oranı şöyledir: Savcı %3,9; Hâkim %26,5; 1.2.3.4.sınıf Emniyet Müdürü %3,7; Emniyet amiri %2,7; Baş komiser %1,1; Komiser %1,7; Vali-vali yardımcısı %0,0; Kaymakam %1,0; Büyükelçi %4,3; Elçi %21,1; Doktor %33,8; Rektör %8,3; Dekan %9,8; Akademisyen %35,9; Öğretmen (Okul öncesi 96,3; İlköğretim 43,8; Ortaöğretim %39,6); parlamenter %4,4; genel olarak tüm kamu kesiminde çalışanlar %33,1.

Toplumsal Cinsiyet ve Davranış-Görünüm

İnsan davranışları büyük oranda öğrenmeyle oluşur; içgüdüsel davranışlar yok denecek kadar azdır. Dil, inanç, davranış kalıpları, dolayısıyla kültür, doğumu takiben gittikçe yoğunlaşan bir süreç içerisinde mensubu olunan toplumdan öğrenilir, benimsenir, uygulanır ve gelecek nesillere aktarılır. Bu yaşam boyu devam eden bir süreçtir ve toplumsallaşma adı ile anılır. Bu süreçte aile, din, arkadaş grupları, sportif etkinlikler, eğitim, kitle iletişim araçları ve çalışma ortamı (işyeri) önemli rol oynayan kurumlar olarak ortaya çıkarlar.

Toplum, bireylerin toplumsallaşma sürecinde edindikleri görünüm ve davranış kalıplarını toplumsal cinsiyete göre inşa etmektedirler. Çünkü hemen her toplumda cinsiyet ile davranış ve görünüm arasında doğrudan ilişki tesis edilmiştir. Bireylerin davranışları ve görünümleri toplumsallaşma sürecinde birbirlerini tamamlayan bir bütünlük içerisinde bireyin cinsiyetini (sex) temsil etmektedir. Bu durum ise toplum tarafından önemsenmektedir. Toplumlar, son derece baskın kontrol mekanizmaları aracılığıyla, bireylerin cinslere göre tasnif edilen davranış ve görünümlerin birbirlerine karıştırmasını engellemeye büyük önem vermektedirler. Böylelikle tüm dünyada toplumsal cinsiyet özellikleri benzerlik gösterecek tarzda açığa çıkmakta ve hemen her yerde geçerliliğini korumaktadır. Her ne kadar modern zamanlarda ve özellikle de son yüzyıl içinde baş döndürücü hızla gerçekleşen düşünsel, toplumsal değişimler davranış ve görünümleri cinslere göre kategorize etme katılığını eskisine oranla kısmen yumuşatmış olsa da tamamen silebilmiş değildir.

Araştırmamızın toplumsal cinsiyetin davranış ve görünümle ilgili bulgularına bakacak olursak (Tablo 3), toplumumuzda cinsiyet temelinde değerlendirilen davranış ve görünümlerin bazı özellikleri şöyledir: Kadınların

kadınsı buldukları davranışların ve görünümünün başında *el işi yapmak* (%94), *takı kullanmak* (%79), *uzun saç* (%75), *ağlamak* (%74), *başörtüsü takmak* (%69) ve *sakız çiğnemek* (%68) gelmektedir. *Cadde ve sokakta çocuğu kucakta taşımak* (%62), *parfüm/deodorant kullanmak* da (%58) kadınların kendi cinsiyetlerine uygun buldukları davranış ve görünümünü oluşturmaktadır. Kadınların *erkeksi* buldukları davranışların başında ise *silah kullanmak* (%79) gelmektedir. Kadınların güçlü bir şekilde *erkeksi* buldukları diğer davranışlar ise şunlardır: *Argolu/küfürlü konuşmak, sarhoşluk, yalnız tatile çıkmak, akşam yalnız dışarı çıkmak, alkol kullanmak, sigara içmek, evlilik teklifinde bulunmak, karşı cinse arkadaşlık teklifinde bulunmak*. Kadın katılımcılar *bisiklete binmek, diyet-rejim yapmak, spor yapmak, ve pantolon giyinmek* gibi davranış ve görünümünü büyük oranda her iki cinse de uygun olarak değerlendirmektedirler. *Dedikodu yapmak, evliliğe ihanet etmek* ise kadın katılımcılar tarafından her iki cinse de uygun olmayan davranışlar olarak değerlendirilmektedir.

Erkeklerin *kadınsı* buldukları davranış ve görünümünün başında da, aynen kadınlarda olduğu üzere, *el işi yapmak* (%95), *uzun saç* (%91), *takı kullanmak* (%89), *ağlamak* (%82) ve *sakız çiğnemek* (%76) gelmektedir. Ancak, erkekler, *parfüm/deodorant kullanmak, cadde ve sokakta çocuğu kucakta taşımak, diyet-rejim yapmak, çok konuşmak, modayı takip etmek, estetik yaptırmak ve cilve yapmak* davranış ve görünümünü de *kadınsı* bulmaktadırlar. Erkeklerin *erkeksi* buldukları davranış ve görünümünün başında, birbirlerine çok yakın oranlarla olmak üzere, *kısa saç* (%96), *silah kullanmak* (%86), *sarhoş olmak* (%85), *yalnız tatile çıkmak* (%84), *akşam yalnız dışarı çıkmak* (%83), *argolu/küfürlü konuşmak* (%80), *evlilik teklifinde bulunmak* (%78), *karşı cinse arkadaşlık teklifinde bulunmak* (%72), *başörtüsü takmak* (%73) gelmektedir. *Sigara içmek* ve *alkol kullanmak* da erkeklerin, çok güçlü olmamakla birlikte, *erkeksi* buldukları davranışları temsil etmektedir. Erkeklerin her iki cinse uygun buldukları davranış ve görünümünü, çok güçlü olmamakla birlikte, *bisiklete binmek, pijama giyinmek, pantolon giyinmektir*. Erkek katılımcılar *dedikodu yapmayı* ve *evliliğe ihanet etmeyi* ise her iki cinse de uygun bulmamaktadırlar

Toplumsal Cinsiyet ve Cins Öz Nitelikleri

Kişilik, insanları birbirinden ayıran veya her insanı diğerlerinden farklı kılan duygu, tutum ve davranışların örgütlenmiş, kalıplaşmış, alışkanlık haline

gelmiş bütünü temsil etmektedir. Kişilik, bireyin biyolojik ve psikolojik, kalıtsal ve edinilmiş bütün yeteneklerini, güdülerini, duygularını, isteklerini, alışkanlıklarını ve davranışlarını içine alır. Kişiliğin oluşmasında insanın doğuştan gelen (kalıtsal) özellikleri ve içinde yer aldığı çevrenin etkisini bir arada görmek mümkündür. Buradan, çevrenin etkisini dikkate alarak, kişiliğin sadece bireye özgü özellikleri değil, büyük ölçüde içinde yaşanılan insan topluluğunun bazı özelliklerini yansıttığı söylenebilir.

İnsan, kişiliğini ve bireyselliğini, çevresine yani topluma uyma (toplumsallaşma) sürecinde kazanan, belli ilişki tiplerine bağlı olarak yapılaştıran bir varlıktır. İnsanın bu toplumsallık içinde kendi bireysel yerini bulma çabası, süreci ve başarısı, onun kişiliğinin belirleyici unsurlarını teşkil eder. Birey doğal yetenekleri ile içine girdiği topluma uyumunu sağlarken kişiliği de inşa olunur. Kişiliğin temelleri yaşamın ilk yıllarında atılır; altı yaş civarında ana çizgileri belirir, ancak son biçimini alması gençlik çağının sonlarına doğru gerçekleşir. Bireyin kişiliğini bulma süreci yaşamın bu ilk yıllarıdır. Bu bulma süreci, pek çok değişik rollerin prova edilmesiyle gerçekleşir. Bireyin özellikle ergenlik yıllarında yoğun bir şekilde zihnini meşgul eden *Ben Kimim?, Nasıl davranmalıyım?...* gibi sorulara cevap arama, yakın çevresindeki diğer kişilerden etkilenmesine yol açar. Çevresindeki insanların değer yargıları ve dünya görüşü ile henüz oluşum aşamasındaki kendi değer yargılarını ve dünya görüşünü gözden geçirir. Tüm bunları yaparken, içinde yaşadığı ilişkiler ağında, cinsiyetine uygun bir kişilik geliştirir.

Kişiliğin önemli bir boyutunu, toplumda yaygın olan toplumsal cinsiyete ilişkin değer yargıları, inançlar, önyargılar oluşturmaktadır. Birey, kendi biyolojik cinsiyetini merkeze alan bir kişiliği sahip olurken, kendisi için toplumda var olan değer yargılarını, inançları, önyargıları kabullenmenin yanı sıra, diğer cins için olanları da aynı şekilde kabullenip, içselleştirir. Cinslere ait öz nitelikler olarak isimlendirdiğimiz bu özellikler, bireyin kendisini anlama ve değerlendirmenin yanı sıra diğer bireylerle olan ilişkilerini de yaşamı boyunca etkileyip yönlendirir.

Araştırmamızın toplumumuzdaki cins öz nitelikleriyle ilgili bulguları şöyledir (Tablo 4): Kadın katılımcıların daha çok kadınlara ait olduğuna inandıkları veya düşündükleri cins öz niteliklerinin başında *sadakat* (%90), *özel günleri* (*doğum günü, evlilik yıldönümü*) *önemseme* (%89), *merhamet* (%89) özellikleri gelmektedir. Bu üç özelliği görece daha düşük oranlarda olmak üzere

duyarlı, kibar, anlayışlı, şefkatli olma özellikleri takip etmektedir. Kadın katılımcıların daha çok erkeklere ait olduğuna inandıkları veya düşündükleri cins öz niteliklerinin başında ise *uyumlu* (%69), *rekabetçi* (%65) ve *kavgacı* (%62) olma özellikleri gelmektedir. *Çapkın* ve *otoriter* olmak da, kadın katılımcıların erkeklerin öz nitelikleri arasında belirttikleri özelliklerdir. *Dindar* (%64) ve *cinsel açıdan çekici* (%60) olmak kadın katılımcıların her iki cinse de uygun buldukları özelliklerdir. Kadın katılımcılar *kuralcı* (%72), *batıl inanç sahibi* (%72), *aciz* (%58), *hırslı* (%40) olmayı ise her iki cinse de uygun bulmamaktadırlar.

Erkek katılımcıların daha çok kadınlara ait olduğuna inandıkları veya düşündükleri cins öz niteliklerinin başında *özel günleri (doğum günü, evlilik yıldönümü) önemseme* (%91), *merhametli* (%81) ve *duyarlı* (%76) olma özellikleri gelmektedir. Görece farklı düzeylerde yer almakla birlikte *bakir, cinsel açıdan çekici, sadık, kibar, duyarlı, anlayışlı, şefkatli* olma özellikleri de da kadınlara ait öz nitelikler arasında yer almaktadır. Erkeklerin erkeklere ait olarak değerlendirdikleri öz niteliklerin başında *uyumlu* (%92), *sır tutan* (%77), *kavgacı* (%72) olma özellikleri yer almaktadır. *Evin direği, otoriter, önder, rekabetçi, çapkın, lider, kimseye muhtaç olmadan yaşayabilen* olma da erkek katılımcıların erkeklerin öz nitelikleri arasında kabul ettikleri diğer bazı özelliklerdir. Erkek katılımcılar *sevecen* (%68), *akıllı-mantıklı* (%64), *dayanıklı* (%62), *dindar* (%57), *kendini insanlığa adayan* (%63), *kıskanç* (%59), *isabetli karar veren* (56), *kendi ayakları üzerinde durabilen* (%50), *toplum sorunlarını düşünen* (%62) olma özellikleri ise her iki cinse de uygun özellikler olarak nitelemektedirler. Erkek katılımcılar *aciz soğuk/itici* (%73), (%68), *batıl inanç sahibi* (%64), *hayalci* (%62), *kuralcı* (%57), *kolay aldanan* (%55) özelliklerini ise her iki cinse de uygun bulmamaktadırlar.

Tüm bunlar, duygusal yönü baskın özelliklerin hem kadınlar ve hem de erkekler tarafından kadınlara, genellikle toplumsal yaşamın getirdiği veya toplumsal yaşamda açığa çıkan dışa yönelik özelliklerin ise erkelere ait öz nitelik olarak kabul edildiğini göstermektedir. Ancak hem kadın ve hem de erkek katılımcıların her iki cinse de uygun özellikler olarak görece daha fazla özellik ifade etmeleri, toplumsal cinsiyette önemli değişmelerin gerçekleştiğini göstermesi açısından önemlidir. Bu değişimde bireylerin eğitim düzeylerinin, kent merkezinde yaşamalarının, ekonomik gelirlerinin görece yükselmesinde etkili bağımsız değişkenler olduğunu tespit etmiş bulunuyoruz.

SONUÇ

İki cinsten birisine mensup olarak doğan her birey, mensubu olduğu cinsle göre bir toplumsal cinsiyete (gender) sahip olmaktadır. Çünkü toplumsal düzen, kadın ve erkek için birbirinden bütünüyle farklı iki ayrı davranış, düşünüş ve algı dünyası öngörmektedir. Çocuğun biyolojik cinsiyeti (sex) anne-baba tarafından bilindiği andan itibaren, ister doğum öncesinde veya isterse hemen doğum sonrasında olsun fark etmez, toplumsal cinsiyetin o çocuk için *uygun* özellikleri derlenmeye ve işletilmeye başlanmaktadır. Takip eden süreçte ise bir kültür ortamına ve dolayısıyla toplumsal cinsiyetin özellikleri ve kuralları belirlenmiş ortamına doğan bireyin de içselleştireceği toplumsal cinsiyet bütün boyutlarıyla inşa olunmaktadır.

Bu iki özellik, biyolojik cinsiyet ile toplumsal cinsiyet, geleneksel olarak birbirleriyle o derecede ilişkilidir ki, onları birbirlerinden ayrı düşünmek çok zor, hatta imkânsızdır. Toplumun geleneksel kültürü, *dişinin* davranış, düşünce, inanç, görünüm, tutum ve algılarıyla *kadınca*; erin ise *erkekçe* olmasını istemekte ve bunu dikte etmektedir. Cinslere göre dizayn edilmiş toplumsal durum, her birey için bir yaşama alanı açmakta ve toplumsal kontrol o alanın ihlal edilmesine izin vermemektedir. Söz konusu ayırım, kültürün temel özelliği gereği bireye *rahat* yaşayacağı bir dünya inşa etmektedir. Ancak ne var ki bu dünya, geleneksel geçmişe sahip bir ayrımcılığın geçerli olduğu bir dünyayı da temsil etmektedir. Çevresel şartlar ve cinslerin biyolojik farklılıkları, kadınları daha çok ev merkezli olmaya, fiziksel güç gerektirmeyen iş ve meslek alanlarına yöneltirken, erkekler karşısından edilgen bir konuma ötelirken; erkekleri ise toplumsal yaşama/alana, fiziksel açıdan güç gerektiren iş ve meslek alanlarına ve kadın üzerinde etken olmasını sağlayan bir konuma ötelemektedir. Sürecin öznesi genelde erkek, nesnesi ise kadındır. Bu durum, dönemsel bazı değişmelere rağmen geleneksel karakterinde kayda değer bir değişim gerçekleşmeden, insanlığın bilinmeyen dönemlerinden bu güne kadar gelmiştir.

Bu tarihsel süreçlerin sosyolojik çözümlemedeki izdüşümünü en iyi yansıtan kavram ikilisi özel-kamusal alan kavramlarıdır. Bu nedenle özel alan-kamusal alan dikotomisinin çağdaş toplumsal cinsiyet (gender) araştırmalarında özel bir yeri ve önemi vardır. Kadının toplumsal varlığı, kimliği, konumu ve eylemleri tanımlanmaya/ açıklanmaya çalışılırken, referans noktası olarak alınan kavram kamusal alandır. Kadının kamusal alana çıkması ya da bunun engellenmesi söylemi kadına ilişkin sosyolojik çözümlemenin ayrılmaz parçası,

olmazsa olmazı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kız çocuklar daha çok eve dönük ve pasif nitelikler kazanacak şekilde yetiştirilmekte ve bu nedenle, sosyal, politik, ekonomik ve kültürel hayatın her düzeyinde erkek çocuklarla eşit, aynı derecede etkin olma olanaklarından yoksun kalmaktadırlar. Yasal düzenlemelere karşın eğitim gören çocuk sayısında da kız çocuklar aleyhine farklar bulunmaktadır. Özellikle ailenin maddi kaynaklarının yeterli olmaması durumunda erkek çocukların eğitimine ağırlık verilmekte ve kız çocuklar eğitim olanaklarından yoksun kalmaktadırlar. Eğitim olanağına sahip şanslı kız çocukları için de toplumsal cinsiyet rolleri eğitim materyallerinde, uygulamalarda ve öğretmenlerin tutum ve davranışlarında somutlaşmakta, böylece kız ve erkek çocuklar arasında var olan toplumsal eşitsizlikler yeniden üretilmektedir.

Araştırmamızın tespit ettiği gibi, toplumsal cinsiyetin getirdiği ayrım varlığını devam ettiriyor olsa bile, insanlık özellikle son yüzyıl içinde, kadını edilgen, erkeği etken kılan ve çoğu zaman her iki cins tarafından da içselleştirilmiş bir ayrımcılık olarak varlığını sürdüren süreçte bazı önemli sayılabilecek değişikliklere tanık oldu. Geleneksel kabuller ve yaşama tarzının bütün direnmelerine rağmen toplumsal cinsiyete ilişkin algı, tutum ve rollerde değişiklikler gözlenir olmaya başlandı. Bu sürecin en somut göstergelerinden birisi küresel düzlemde cinsler arası farklılığın bir ayrımcılık sorununun olarak kabul edilmeye başlanmasıdır. 1981 yılında yürürlüğe giren ve 1985 yılında da Türkiye'nin taraf olduğu *Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türli Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi* ve 1994 *Pekin Eylem Platformu ve Deklarasyonu* bunun en somut göstergelerindedir. Kuşkusuz, toplumun derinliklerine kök salmış cinsiyet hiyerarşisinin neden olduğu problemleri sona erdirmek için yapılması gereken çok iş, aşılması gereken uzun bir yol var. Ancak her şeyden önce bireylerin düşüncelerinin değiştirilmesi ve buna bağlı olarak cinslere ilişkin algı ve tutumlarının yeniden inşa edilmesi gerektiği açıktır. Bunu sağlamanın en önemli aracı olarak hâlihazırda toplumsal cinsiyetin beşiği konumundaki eğitim sisteminin değiştirilmesi gerekmektedir. Elbette ki resmi eğitim sisteminin değiştirilmesi tek başına yeterli olmayacaktır, ancak bunun önemli bir adım olacağına kuşku yoktur. Çünkü yapılan araştırmalar tüm olumsuzluklarına rağmen bireylerin eğitim sistemleri yükseldikçe toplumsal cinsiyet alanında geçerli olan ayrımcılığın belirli oranda zayıfladığını ortaya koymuştur.

TABLO 1: CİNSLERE GÖRE EV İÇİ İŞLER									
EV İÇİ İŞLER	KATILIMCI								
	KADIN (%)					ERKEK (%)			
	Kadın	Erkek	İkisine de uygun	İkisine de uygun değil	Kadın	Erkek	İkisine de uygun	İkisine de uygun değil	
Yemek pişirmek	76	10	8	6	92	2	4	2	
Bulaşık yıkamak	83	5	7	5	89	2	7	2	
Temizlik yapmak	76	18	4	2	91	3	5	1	
Çamaşır yıkamak	75	4	13	8	88	4	6	2	
Ütü yapmak	67	9	15	9	78	9	12	1	
Alış-veriş yapmak	32	45	20	3	16	79	5	0	
Aile bütçesini düzenlemek	36	57	6	1	32	65	3	0	
Resmi kurumlarda iş takibi	8	89	2	1	4	92	4	0	
Ev içi tamirat yapmak	3	91	4	2	4	91	3	2	
Aile bireylerinin davranışlarını belirlemek	28	59	11	2	29	67	4	0	
Çocuğa isim vermek	8	15	73	4	3	59	32	6	
Çocuk için yemek hazırlamak	86	6	7	1	95	2	3	0	
Çocuğu giydirmek	79	10	11	0	88	5	7	0	
Çocuğun dersleriyle ilgilenmek	50	42	8	0	55	40	5	0	
Çocukla oynamak	23	66	11	1	26	60	13	1	
Çocuk hastalanınca bakmak	91	2	6	1	96	2	2	0	
Evin kapısındaki veya zildeki isim	16	76	8	0	3	91	6	0	
Oturulacak muhite karar vermek	32	59	8	1	11	81	7	1	
Oturulacak eve karar vermek	69	12	17	2	67	8	23	2	
Evin geçimini sağlamak	14	80	6	0	4	91	5	0	
Ailenin reisi	12	64	22	2	4	82	14	0	
Aile bütçesine katkıda bulunmak	72	8	18	2	89	4	7	0	
Aile içi sorunları çözmek	75	20	3	2	69	29	1	1	

TABLO 2: CİNSLERE GÖRE MESLEK VE İŞLER

MESLEK/ İŞ	KATILIMCI							
	KADIN (%)				ERKEK (%)			
	Kadın	Erkek	İkisine de uygun	İkisine de uygun değil	Kadın	Erkek	İkisine de uygun	İkisine de uygun değil
Politikacı	8	86	5	1	2	94	4	0
Ağır vasıta şoförü	7	86	2	2	2	96	2	0
Şoför	19	71	9	1	8	85	7	0
Hemşire	86	6	8	0	91	4	5	0
Mülki amir (vali-kaymakam)	12	76	12	0	6	89	5	0
Muhtar	15	76	9	0	6	86	8	0
Bilim insanı	26	52	22	0	16	69	15	0
Müftü	6	86	8	0	2	94	4	0
Yönetici	20	63	17	0	11	83	6	0
Güvenlik görevlisi (asker, polis, bekçi vs)	11	72	15	2	6	80	14	0
İşsiz	3	69	2	26	2	86	0	12
Amele	0	93	3	4	0	97	2	1
Tüccar	12	79	7	2	3	91	6	0
Avukat	19	21	58	2	26	12	62	0
Doktor	12	14	73	1	10	14	76	0
Hakim/savcı	13	18	68	1	9	24	67	0
Eczacı	28	6	66	0	22	17	61	0
Diş hekimi	14	19	66	1	6	18	76	0
Gündelikçi/temizlikçi	93	2	4	1	97	1	2	0
Sekreter	91	2	7	0	96	2	2	0
Mimar	12	14	74	0	9	16	75	0
İnşaat mühendisi	8	18	74	0	4	26	70	0
Makine mühendisi	12	16	72	0	8	18	74	0
Kasiyer	58	14	28	0	66	12	22	0
Bilgisayar programcısı	14	15	71	0	10	18	72	0
Öğretmen	16	14	70	0	18	21	61	0
Akademisyen	12	16	72	0	8	19	73	0
Spiker	39	22	39	0	45	12	43	0
Yazar	18	22	60	0	17	25	58	0

TABLO 3: CİNSLERE GÖRE DAVRANIŞ VE GÖRÜNÜMLER								
DAVRANIŞ ve GÖRÜNÜM	KATILIMCI							
	KADIN (%)				ERKEK (%)			
	Kadın	Erkek	İkisine de uygun	İkisine de uygun değil	Kadın	Erkek	İkisine de uygun	İkisine de uygun değil
Bisiklete binmek	11	33	54	2	8	35	56	1
Sakız çiğnemek	68	7	21	4	76	6	16	2
Silah kullanmak	6	79	3	12	3	86	9	2
Sarhoş olmak	3	75	2	20	2	85	1	12
Yalnız tatile çıkmak	3	75	7	15	2	84	4	10
Sigara içmek	18	52	5	25	8	64	8	20
Alkol kullanmak	14	59	5	22	8	66	6	20
Diyet-rejim yapmak	39	11	45	5	50	12	36	2
Akşam yalnız dışarı çıkmak	8	70	4	18	4	83	4	9
Birlikte alışverişte ödemeyi yapmak	10	43	45	2	3	59	36	2
Argolu/küfürlü konuşmak	3	76	1	20	2	80	2	16
Evlilik teklifinde bulunmak	8	56	35	1	2	78	18	2
Karşı cinsle arkadaşlık teklifinde bulunmak	15	55	29	1	6	72	20	2
Spor yapmak	12	19	65	4	7	49	43	1
Cadde ve sokakta çocuğu kucakta taşımak	62	11	25	2	60	9	30	1
Dedikodu yapmak	38	8	4	50	48	4	2	46
Parfüm/Deodorant kullanmak	58	15	26	1	62	18	19	1
Evliliğe ihanet etmek	10	37	2	51	8	41	1	50
El işi yapmak (dante1,nakış, örgü...)	90	2	8	0	95	2	3	0
Ağlamak	74	18	8	0	82	12	6	0
Çok konuşmak	40	26	5	29	56	9	2	33
Cilve yapmak	43	12	41	4	69	8	2	0
Pijama giyinmek	18	36	45	1	10	49	50	1
Uzun saç	75	8	16	1	91	4	4	1
Kısa saç	5	91	3	1	2	96	2	0
Pantolon giyinmek	18	29	52	1	9	39	50	2
Takı kullanmak	79	6	13	2	89	3	8	0
Estetik yaptırmak	42	18	30	10	58	14	26	2
Başörtülü takmak	69	2	5	24	73	1	2	24
Modayı takip etmek	41	18	39	2	58	12	28	2
Görünüme özen göstermek	36	25	39	0	43	21	36	0

TABLO 4: CİNSLERE GÖRE CİNS ÖZ NİTELİKLERİ

ÖZ NİTELİK	KATILIMCI							
	KADIN (%)				ERKEK (%)			
	Kadın	Erkek	İkisine de uygun	İkisine de uygun değil	Kadın	Erkek	İkisine de uygun	İkisine de uygun değil
Evin direği	23	39	38	0	14	56	30	0
Otoriter	12	57	20	11	6	62	29	3
Duygusal	45	13	40	2	48	11	39	2
Akıllı-mantıklı	14	18	68	0	8	28	64	0
Cinsel açıdan çekici	18	8	60	14	53	5	38	4
Bakir (bekâreti koruyan)	46	17	35	2	63	3	34	0
Sevecen	19	14	67	0	21	11	68	0
Dayanıklı	18	19	62	1	15	23	62	0
Kavgacı	7	62	3	28	4	72	2	22
Sır tutan	33	48	19	0	12	77	11	0
Cesur	14	32	52	2	8	43	49	0
Sadık	90	6	4	0	53	22	25	0
Aciz	18	7	3	72	26	4	2	68
Uyumlu	12	69	19	0	6	92	2	0
Özel günleri (doğum günü vs) önemseyen	89	6	5	0	91	3	6	0
Önder	11	49	38	2	6	56	37	1
Hırslı	14	17	29	40	17	9	49	25
Kibar	52	28	20	0	55	26	19	0
Batıl inanç sahibi	19	7	2	72	29	5	2	64
Merhametli	89	6	5	0	81	15	4	0
Duyarlı	84	7	9	0	76	10	14	0
Rekabetçi	24	65	5	6	14	70	15	1
Kıskanç	19	9	12	60	28	10	59	3
Anlayışlı	75	13	12	0	61	29	10	0
İtaatkâr	32	18	30	20	49	11	35	3
Nazlı	31	11	26	32	49	8	30	13
Şefkatli	81	5	14	0	63	18	19	0
Çapkın	10	59	6	25	4	53	21	22
Kuralcı	7	17	18	58	8	23	12	57
Dindar	18	8	64	10	25	13	57	5
Hayalci	19	8	14	59	26	5	7	62

Kendini insanlığa adayın	15	19	66	0	8	29	63	0
İsabetli karar veren	28	9	62	1	19	25	56	0
Lider	9	49	40	2	4	56	37	3
Soğuk/ itici	8	18	2	72	9	16	2	73
Hırslı	28	32	2	24	31	36	14	4
Kendi ayakları üzerinde durabilen	8	39	53	0	4	46	50	0
Sorunlarını başkalarına kolay açabilen	19	11	59	11	29	10	21	40
Kimseye muhtaç olmadan yaşayabilen	10	42	48	0	5	53	42	0
Kendini ailesine adayın	38	29	32	1	23	36	41	0
Rekabetçi	32	38	12	18	39	33	15	13
Ağırbaşlı	29	22	49	0	39	14	47	0
Teripli-düzenli	36	18	46	0	39	19	42	0
Kolay aldanan	18	14	3	65	29	10	6	55
Toplum sorunlarını düşünen	8	28	64	0	5	33	62	0

KAYNAKLAR

75. *Yılda Kadınlar ve Erkekler*, (1988), Ankara: Türkiye İş Bankası.
- Acar, Feride – A. Güneş Ayata, Demet Varoğlu, (1999), *Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık: Türkiye'de Eğitim Sektörü Örneği*, Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü.
- Agacinski, Sylviane, (1998), *Cinsiyetler Siyaseti*, Ankara: Dost.
- Akal, Cemal Bali, (1994), *Siyasi İktidarın Cinsiyeti*, Ankara: İmge.
- Altınay, Ayşe, (2000), *Vatan Millet Kadınlar*, İstanbul: İletişim.
- Atabek, Erdal, (1998), *Kışkırtılmış Erkeklik-Bastırılmış Kadınlık*, İstanbul: Altın.
- Balkır, Canan, (1996), *Türkiye'de Çalışma Hayatında Kadınlara Yönelik Ayrımcılık*, Ankara: Friedrich-Naumann Vakfı.
- Başaran, F., (1984), Ailede Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutum Değişmeleri, (içinde) N. Erder ve diğerleri, *Türkiye'de Ailenin Değişimi, Toplumbilimsel İncelemeler*, Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği.
- Beauvoir, Simone de, (1988), *Genç Kızlık Çağı*; (1986), *Bağımsızlığa Doğru*; (1986), *Evlilik Çağı*, İstanbul: Payel.
- Canetti, Elias, (1998), *Kitle ve İktidar*, İstanbul: Ayrıntı.
- Connel, R.W., (1998), *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*, İstanbul: Ayrıntı.
- Çaha, Ömer, (1996), *Sivil Kadın*, Ankara: Vadi.
- Çelebi, Nilgün, (1990), *Kadınlarımızın Cinsiyet Rolü Tutumları*, Konya: Sebat Ofset.
- Davis, Fred, (1997), *Moda, Kültür ve Kimlik*, İstanbul: İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Edgell, Stephen, (1998), *Sınıf*, Ankara: Dost.
- Erkal, Mustafa E., (2004), *Sosyoloji*, İstanbul: Der.
- Esin, Pars, (1982), *İş Bölümü, Yabancılaşma ve Sosyal Politika*, Ankara: Ankara Üniv. Siyasal Bilgiler Fakültesi.
- Evrin, Sevim, (1972), *Şahsiyet Alanında Psikososyolojik Bir Kavram Olarak Rol Sorununa Giriş*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Foucault, Michel, (1993), *Cinselliğin Tarihi*, İstanbul: Afa.
- Freedman, Jonathan J., (1989), "Cinsiyet Rollerini", *Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, S. 22/2, Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Fromm, Erich, (1982), *Kendini Savunan İnsan*, İstanbul: Say.
- Giddens, Anthony, (2000), *Sosyoloji*, Ankara: Ayraç.
- Greer, Germaine, (1997), *Cinselliği Biten Kadın*, Ankara: Doruk.
- Harlak, Hacer, (2000), *Önyargular, Psikososyal Bir İnceleme*, İstanbul: Sistem.
- Helvacıoğlu, Firdevs, (1996), *Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik 1928-1995*, İstanbul: Kaynak.
- Hogg, Michael, (1997), *Grupta Bütünleşme*, İstanbul: Sistem.
- Illich, Ivan, (1996), *Gender*, Ankara: Ayraç.
- İmamoğlu, E. Olcay, (1991), "Aile İçinde Kadın-Erkek Rollerini", *Aile Ansiklopedisi*, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu

- Kağıtçıbaşı, Çiğdem – A. Kansu, (1976-77), Cinsiyet Rollerinin Sosyalleşmesi ve Aile Dinamiği, Kuşaklararası Bir Karşılaştırma, *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi*, S.4-5.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem (trs), *Yeni İnsan ve İnsanlar*, İstanbul: Evrim
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem, (1975), Modernity and the Role of Women in Turkey, *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi*, S.3.
- Kalaycıoğlu, Sibel – Helga Rittersberger Tılıç, (2001), *Evimizdeki Gündelikçi Kadınlar*, Ankara/İstanbul: Su.
- Kıray, Mübeccel, (1981), "The New Roles of Mothers: Changing Intra Familial Relationship in a Small Towns in Turkey", *Toplumbilim Yazıları*, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Kornblum, William - Joseph Julian, (1992), *Social Problems*, New Jersey.
- Marcuse, Herbert, (1968), *Aşk ve Uygarlık*, İstanbul: May.
- Marshall, Gordon, (1999), *Sosyoloji Sözlüğü*, İstanbul: Bilim ve Sanat
- Mitchell, J. - A. Oakley, (1992), *Kadın ve Eşitlik*, İstanbul: Pencere.
- Onay, Perihan, (1979) *Türkiye'nin Sosyal Kalkınmasında Kadının Rolü*, Ankara: Türkiye İş Bankası.
- Phillips, Anne, (1995), *Demokrasinin Cinsiyeti*, İstanbul: Metis.
- Sarıbay, Ali Yaşar, (1998), *Siyaset Demokrasi ve Kimlik*, Bursa: Asa.
-
- Say-Gürğün, (1998), *Siyasal-Değişimde-Kadın-Boyutu*, İstanbul: Kurtiş Matbaacılık.
- Siyasette Kadınlar ve Gençler*, (1999), İzmir: İzmir Yerel Gündem 21 Yürütme Kurulu
- Sombart, Werner, (1998), *Aşk-Lüks ve Kapitalizm: Modern Dünyanın Savurganlığın Ruhundan Doğması Üzerine*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Tan, Mine, (1979), *Kadın: Ekonomik Yaşamı ve Eğitimi*, Ankara: Türkiye İş Bankası.
- Tekışık, H. Hüsnü, (2000), *Hayat Bilgisi 1*, Ankara: Tekışık.
- Tolan, Barlas, (1991), "Aile, Cinsiyet ve Cinsel Roller", *Aile Ansiklopedisi*, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu
- Tortop, Ramazan- Muhterem Tortop, (2000), *İlköğretim Matematik 1*, İzmir: Top.
- Türkiye'de Kadın 2001*, (2001), Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü.
- Vatandaş, Celalettin, (2003), *Aile ve Şiddet*, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Wedel, Haidi, (2001), *Siyaset ve Cinsiyet*, İstanbul: Metis.